

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 22 december 2015

Mål nr

T 2177-14

KLAGANDE

SK

Ombud: Advokat AS

MOTPART

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

SAKEN

Ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2014-03-25 i mål T 8580-13

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Högsta domstolen förpliktar SK att ersätta staten för dess rättegångskostnad i Högsta domstolen med 15 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

SK har yrkat att Högsta domstolen förpliktar staten att till honom betala 215 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 27 april 2012 till dess betalning sker.

SK har vidare yrkat att Högsta domstolen befriar honom från skyldigheten att ersätta staten för dess rättegångskostnad i tingsrätten och hovrätten samt förpliktar staten att ersätta honom för hans rättegångskostnad där.

Justitiekanslern har motsatt sig att domen ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. SK dömdes den 9 oktober 2006 av en regional domstol i Polen för förskingring till fängelse i ett år och två månader. Fängelsestraffet var villkorat under en prövotid av tre år. SK dömdes också att betala skadestånd. Han var närvarande vid rättegången. Den 8 augusti 2007 beslutade samma domstol att

fängelsestraffet skulle verkställas, eftersom SK inte hade uppfyllt sina skyldigheter. Beslutet fattades i samband med en förhandling vid vilken SK inte var närvarande och som han inte heller hade kallats till. Den 5 oktober 2010 beslutade den regionala domstolen att utfärda en europeisk arresteringsorder för att få SK överlämnad för verkställighet av fängelsestraffet.

2. SK anhölls i Sverige den 16 november 2010 enligt lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder (arresteringsorderlagen). Han häktades den 18 november. Den 16 mars 2011 överlämnades han till Polen.

3. Den 23 februari 2012 beslutade Polens högsta domstol att undanröja den regionala domstolens beslut att SK skulle verkställa fängelsestraffet, och att lägga ned verkställighetsförfarandet. Skälet var att SK inte hade delgetts kallelse till den förhandling som föregick beslutet.

4. SK begärde ersättning för frihetsberövandet enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (1998 års lag). Justitiekanslern avslog hans begäran.

5. SK väckte talan mot staten och yrkade ersättning för frihetsberövandet. Tingsrätten avslog hans yrkande. Sedan SK överklagat domen har hovrätten fastställt tingsrättens dom.

Frågan i målet

6. Frågan i målet är om SK har rätt till ersättning av staten för frihetsberövandet, antingen enligt 2 § i 1998 års lag på grund av statens strikta ansvar för vissa frihetsberövanden, enligt 5 § samma lag på grund av statens

ansvar för oriktiga frihetsberövanden, eller enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen på grund av fel eller försummelse vid myndighetsutövning.

Regleringen

7. Bestämmelser om ersättning från staten för vissa frihetsberövanden finns i 1998 års lag. Enligt 2 § första stycket 1 har den som varit häktad på grund av misstanke om brott rätt till ersättning om det meddelas frikännande dom, åtalet avvisas eller avskrivs eller förundersökningen avslutas utan att åtal väcks. Statens ersättningsansvar i de angivna fallen är strikt. Enligt 3 § tillämpas bestämmelserna i 2 § också då någon på grund av en svensk myndighets efterlysning för brott eller begäran om anhållande, överlämnande eller utlämning för brott har varit utsatt för ett motsvarande frihetsberövande utomlands. En rätt till ersättning enligt 2 § finns också, enligt 4 §, för den som har avtjänat ett fängelsestraff och sedermera frikänts. I 2 § sägs inget om ersättning vid häktning som sker inför överlämnande eller utlämning till ett annat land (jfr nedan i punkterna 10–13 samt i punkten 14 angående rättsfallet NJA 2014 s. 399).

8. I 5 § i 1998 års lag föreskrivs att den som har varit berövad friheten till följd av beslut vid myndighetsutövning utan att ha rätt till ersättning enligt 2–4 §§ har rätt till ersättning, om det står klart att beslutet vilade på felaktiga grunder och därför var oriktigt.

9. Enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen ska staten ersätta bl.a. ren förmögenhetsskada som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning. För att ersättning ska utgå även för kränkning ställs ytterligare krav enligt 3 kap. 2 § 2 och 2 kap. 3 § skadeståndslagen.

10. Arresteringsorderlagen gäller inom EU. När en myndighet i något av länderna har utfärdat en s.k. arresteringsorder för en person ska Sverige, om personen återfinns här, överlämna honom eller henne till det utfärdande landet. Överlämnande får ske för lagföring eller för verkställighet av en frihetsberövande påföljd. Någon prövning som avser skuldfrågan ska inte göras. (Se 2 kap. 1–6 §§.) En motsvarande reglering finns för de nordiska länderna i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder.

11. Enligt 4 kap. 5 och 6 §§ arresteringsorderlagen får personen häktas under vissa angivna förutsättningar. Inte heller vid den prövningen ska domstolen, eller i fråga om anhållande åklagaren, göra någon bedömning av misstankarna mot den som begärs utlämnad.

12. En likartad reglering finns i lagen (1957:668) om utlämning för brott (utlämningslagen). Den gäller när ingen europeisk arresteringsorder finns, bl.a. när ett land utanför EU begär en person utlämnad för lagföring eller för verkställighet av straff. Prövningen av en ansökan om utlämning sker enligt delvis olika regler, beroende på om Sverige har ett utlämningsavtal med den ansökande staten eller inte. Ett sådant avtal kan finnas antingen genom att staten liksom Sverige har anslutit sig till den Europeiska utlämningskonventionen 13 dec. 1957, eller genom att det har träffats ett särskilt avtal. I utlämningsavtalet kan det ha bestämts att en fällande dom eller ett häktningsbeslut i den andra staten ska godtas här. Finns det en sådan föreskrift ska domen respektive häktningsbeslutet godtas i utlämningsärendet om det inte i det särskilda fallet framgår att domslutet eller häktningsbeslutet är uppenbart oriktigt (9 § tredje stycket). Vid utlämningsansökningar från andra länder ska den dom respektive det häktningsbeslut som ligger till grund för ansökan granskas närmare. Utlämning på grundval av ett häktningsbeslut i det andra landet får ske bara

om det finns sannolika skäl för att personen har begått gärningen (9 § andra stycket).

13. Den som ska utlämnas enligt utlämningslagen får anhållas och häktas enligt vad som i allmänhet gäller om brottmål (23 och 24 §§). Beträffande stater med vilka Sverige har utlämningsavtal gäller dock, som tidigare sagts, enligt 9 § tredje stycket att den dom respektive det häktningsbeslut som åberopas av den andra staten ska godtas om det inte i det särskilda fallet framgår att domslutet eller häktningsbeslutet är uppenbart oriktigt. I rättsfallet NJA 2003 s. 405 har Högsta domstolen slagit fast att detta ska gälla även vid prövning av en fråga om häktning i utlämningsärendet.

Rättsfallet NJA 2014 s. 399

14. Rättsfallet NJA 2014 s. 399 gällde utlämning till Kosovo av en person som var misstänkt för mord. Sverige har inte något utlämningsavtal med Kosovo. Personen häktades och var frihetsberövad här i landet i ca åtta månader. Efter förhandling i utlämningsfrågan konstaterade Högsta domstolen att det fanns hinder för utlämning, eftersom den utredning som hade presenterats inte hade den utförlighet, precision och tillförlitlighet som kunde krävas för att det mot personens bestridande skulle kunna anses finnas sannolika skäl för att han hade begått det påstådda brottet. Personen begärde härefter ersättning för frihetsberövandet enligt 1998 års lag, och frågan uppkom om bestämmelsen om strikt ansvar i 2 § kunde tillämpas.

15. Högsta domstolen konstaterade att det hade lämnats öppet i förarbetena om prövningen av ersättningsfrågan, i fall då frihetsberövandet har skett i samband med utlämning från Sverige, ska ske enligt 2 eller 5 § i 1998 års lag. Som skäl för att prövningen borde ske med tillämpning av 2 § anförde Högsta domstolen att frågan om det finns förutsättningar för anhållande och häktning

till säkerställande av utlämning prövas självständigt av svensk domstol enligt de regler som gäller i allmänhet för brottmål i 24 kap. rättegångsbalken (p. 12). Vidare anfördes att en tillämpning på utlämningsfallen av 5 § skulle leda till att rätten till ersättning i praktiken i det närmaste kom att sakna betydelse; det kunde nämligen antas att det knappast förekommer att det i efterhand blir klarlagt att en omständighet som har varit av avgörande betydelse för frihetsberövandet i ett utlämningsärende har varit falsk (p. 13).

16. Slutsatsen var enligt Högsta domstolen att det inte finns anledning att för ärenden av det aktuella slaget, där ett beslut om frihetsberövande har upphävts eller upphört att gälla på grund av att det bedömts finnas hinder mot utlämning, ha en annan utgångspunkt för ersättningsrätten än den som allmänt gäller för frihetsberövanden (p. 14). Sålunda skulle 2 § i 1998 års lag tillämpas analogt på det aktuella fallet.

17. Högsta domstolen konstaterade att situationen är annorlunda vid överlämnande enligt arresteringsorderlagarna, där frågan om tvångsmedel inte prövas enligt bestämmelserna i 24 kap. rättegångsbalken, utan enligt särskilda regler i dessa lagar. Det prövades inte i målet vad som gäller i sådana fall.

Bör 2 § tillämpas även vid överlämnande enligt en arresteringsorder?

18. Att staten har tillagts ett strikt ansvar för bl.a. häktning som inte leder till fällande dom hänger samman med att ett frihetsberövande är ett myndighetsingripande av ovanligt allvarligt slag. Det har vidare samband med att den som frias från ansvar inte ska behöva föra bevisning om att det var fel att frihetsberöva honom eller henne. Som ett led i den s.k. oskuldspresumtionen ska utgångspunkten vara att personen är oskyldig. Endast om han eller hon själv har på visst sätt föranlett frihetsberövandet, ska ersättning kunna vägras eller sättas ned (se 6 § i 1998 års lag).

19. Mot den angivna bakgrunden är det naturligt att staten har ett strikt ansvar i de fall där beslut om frihetsberövande fattas efter en bedömning av om det finns tillräckliga skäl att anta att personen är skyldig till det brott som anklagelsen gäller. Annorlunda förhåller det sig när svenska domstolar och myndigheter har att acceptera den bedömning av misstankegraden som har gjorts i ett annat land. Då finns det inte tillräckliga skäl att den svenska staten ska bära ett strikt ansvar för frihetsberövandet.

20. I enlighet med det anförda ska bestämmelsen om strikt ansvar i 2 § inte tillämpas när ett frihetsberövande har skett på grund av en ansökan om överlämnande enligt en arresteringsorder (se p. 10 och 11).

21. SK har alltså inte rätt till ersättning av staten enligt 2 § i 1998 års lag.

Ersättning enligt 5 § i 1998 års lag?

22. För att SK ska ha rätt till ersättning enligt 5 § i 1998 års lag fordras att det står klart att besluten att frihetsberöva honom vilade på felaktiga grunder och därför var oriktiga. Enligt förarbetena ska rätten till ersättning enligt 5 § bedömas restriktivt; en efterhandskontroll ska klart visa att beslutet inte borde ha fattats om de omständigheter som sedermera blivit kända hade varit kända redan vid beslutstillfället. Bestämmelsen är sålunda avsedd bara för helt klara fall där grunden för åtgärden på ett iögonenfallande sätt framstår som felaktig. Den skadelidande har bevisbördan för de omständigheter som gör att åtgärden ska anses oriktig. (Se prop. 1997/98:105 s. 53 f.)

23. Det som föranledde att SKs fängelsestraff inte blev verkställt enligt det beslut som låg till grund för arresteringsordern var att Polens högsta domstol fann att verkställighetsbeslutet inte fick fattas i SKs utemål och utan att han hade kallats till en förhandling. Utemålet och den uteblivna kallelsen var

kända omständigheter när besluten om frihetsberövande fattades. Besluten vilade därför inte på felaktiga grunder i den mening som avses i 5 § i 1998 års lag. Ersättning för frihetsberövandet kan därför inte utgå enligt den bestämmelsen.

Ersättning enligt skadeståndslagen?

24. SK har inte uttryckligen hänvisat till skadeståndslagen som grund för sitt yrkande om ersättning. Han har dock hävdat att han inte borde ha överlämnats till Polen eftersom det polska beslutet om verkställighet hade fattats i hans utevaro och utan att han hade kallats till förhandling i saken. Därmed får han anses ha gjort gällande att det var fråga om fel eller försummelse vid myndighetsutövning att anhålla och häkta honom, och att han på den grunden har rätt till ersättning enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen.

25. SK har emellertid inte visat att det förekom något fel eller någon försummelse vid besluten att frihetsberöva honom. Högsta domstolen gör därvid samma bedömning som hovrätten i fråga om tillämpligheten av artikel 4a som infördes i rambeslut 2002/584/RIF genom rambeslut 2009/299/RIF.

26. SK har alltså inte heller enligt skadeståndslagen rätt till ersättning för frihetsberövandet.

Slutsats och kostnader

27. Europakonventionen föranleder inte någon annan bedömning i fråga om statens ersättningsskyldighet än de som har gjorts ovan. Slutsatsen är därför att SK inte har någon rätt till ersättning av staten för frihetsberövandet.

28. Med den angivna utgången ska SK ersätta Justitiekanslern för rättegångskostnad i Högsta domstolen. Den yrkade ersättningen är skälig.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Marianne Lundius, Ella Nyström, Göran Lambertz (referent, tillägg), Ingemar Persson och Dag Mattsson
Föredragande justitiesekreterare: Anna Tikkanen

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2015-12-03

Mål nr
T 2177-14

Justitierådet Göran Lambertz tillägger för egen del:

1. I rättsfallet NJA 2014 s. 399 uttalade Högsta domstolen som ett avgörande skäl för att 2 § i 1998 års lag ska tillämpas analogt på frihetsberövanden i utlämningsärenden att frågan om anhållande och häktning i sådana ärenden ska prövas självständigt av svensk domstol enligt de regler som gäller i allmänhet för brottmål i 24 kap. rättegångsbalken. Som framgår av vad Högsta domstolen uttalar i punkt 13 i domen i det här målet gäller emellertid inte detta när utlämning har begärts av någon stat som Sverige har utlämningsavtal med. Då gäller i stället att den dom respektive det häktningsbeslut som åberopas av den andra staten ska godtas vid prövningen av frågan om anhållande eller häktning, om det inte i det särskilda fallet framgår att det domslut eller häktningsbeslut som åberopas av den andra staten är uppenbart oriktigt (se NJA 2003 s. 405).
2. Frågan om 2 § i 1998 års lag ska tillämpas analogt när Sverige har utlämningsavtal med den stat som har begärt utlämning kan med hänsyn till det anförda inte anses avgjord genom rättsfallet NJA 2014 s. 399. Den avgörs inte heller i det här målet.
3. En skillnad mellan å ena sidan det fallet att häktning sker i samband med att överlämnande begärs enligt en europeisk arresteringsorder och å andra sidan det fallet att häktning sker när utlämning begärs av en stat med vilken Sverige har utlämningsavtal är, att svensk domstol i överlämnandefallet inte

Dok.Id 115540

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45-12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15-15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	

ska göra någon prövning alls av misstankegraden, medan domstolen i utlämningsfallet ska bedöma om det framgår att domslutet respektive häktningsbeslutet är uppenbart oriktigt.

4. Vid en prövning av om 2 § i 1998 års lag ska tillämpas analogt i det fallet att Sverige har utlämningsavtal med den stat som har begärt utlämning lär en viktig fråga vara om fallet anses mest likna situationen i 2014 års avgörande eller situationen i detta mål (jfr p. 19 i domen).